

Győri Péter: Nyomorskála 2.0

Absztrakt

A tanulmány a legutóbbi, 2023. évi „Február Harmadika” országos hajléktalan adatfelvétel egy szeletét, az 5600 válaszadó jövedelmi helyzetét elemzi. Az adatfelvételtől megállapítható, hogy a hajléktalan emberek átlagjövedelme nem éri el a lakosság egy főre jutó nettó jövedelmének az egyharmadát. Az elemzés egyrészt arra keresi a választ, hogy vajon vannak-e még fokozatai az elnyomorodásnak ilyen alacsony jövedelmek mellett a hajléktalan élethelyzet körülményei között? Másrészt megpróbálja megkeresni azokat a hatótényezőket, melyek a hajléktalan helyzetben lévők jövedelem-különbségeit előidézhették. Az elemzés rávilágít az intézményes és lakossági ételkészítési adományok életmentő fontosságára, mivel az aktuális áremelkedések már a primer éhezés veszélyével fenyegetik az érintetteket.

Kulcsszavak: hajléktalan, jövedelem-szegénység, éhezés, szociális diagnózis, infláció

Abstract

This paper analyses a part of the annual February 3rd survey of 2023, data about the income of 5600 respondents. It reflects that the average income of homeless people does not reach one third of the average net income of the Hungarian population. It seeks to find whether there are layers of poverty among these extreme financial circumstances and identify the factors behind the differences of income between various groups. The analysis highlights the vital role of in-kind donations at the personal and service level, as inflation threatens many with starvation.

Key words: homeless, income poverty, starvation, social diagnosis, inflation

Bevezetés

Írásom címével is szeretnék megemlékezni Mezei György barátomról, aki a Twist Olivér Alapítvány munkatársaival és Sarlós Katalinnal közösen – a Soros Alapítvány támogatásával - 1995-ben elkészítette a Nyomorskála c. kiadványt (MEZEI – SARLÓS, 1995). A segítségnyújtáshoz szükséges, elengedhetetlen tudás megszerzésének a vágya hajtotta a csapatot, amikor 1992-1993 során – a tömeges látható hajléktalanság és a hajléktalanellátás megjelenésének első éveiben – megpróbálták megismerni, értelmezni és értékelni „*kik is a hajléktalanok*”. A két év során tíz budapesti helyszínt kerestek fel (a fejpályaudvarokat, a Deák teret és négy népkonyhát), s összesen 457 hajléktalan emberrel sikerült kapcsolatot teremteniük. Az általuk elmondottak alapján állították össze azt a komplex *nyomorskálát*, melyben pontozták az éhezés mértékét, az éjszakai nyugodt pihenéshez, a tisztálkodáshoz, az orvosi ellátáshoz való hozzájutás lehetőségét, a birtokolt használati tárgyak szegényességét. A kapott pontszámok alapján a közterületen élő hajléktalan emberek körében megkülönböztették az *enyhe*, a *közepes* és a *mély* nyomorban élők csoportjait.

Néhány év elteltével, 1998-ban úgy döntöttünk, hogy egy önálló, önkéntes szakértői munkacsoportot alakítunk, és évente rendszeres, módszertanilag megalapozott kérdőíves kutatást, adatfelvételt szervezünk a Budapesten élő hajléktalan (közterületen élő, éjjeli

menedékhelyeken alvó és átmeneti szállókon lakó) emberek körében.¹ Így született meg a Február Harmadika Munkacsoport, melynek 1999 február 3-i első adatfelvétele segítségével - két és félezer hajléktalan ember válaszáinak a feldolgozásával - megpróbáltuk összefoglalni a rendszerváltástól eltelt tíz év közös tapasztalatait (BÉNYEI – GURÁLY – GYŐRI – MEZEI, 1999).

Most, a 2023. évi, immár 25. és országossá bővült, 5600 válaszadóra kiterjedt „Február Harmadika hajléktalan adatfelvétel” feldolgozása során magunk is egy egyszerű nyomorskála felhasználásával próbálunk némi betekintést nyújtani a köztünk élő hajlék nélküli emberek rettentő nyomorúságos életviszonyaiba. Annyit azért előre bocsátunk, hogy a sok éves kutatássorozatnak is köszönhetően ma már ugyan sokkal többet tudunk a hajléktalanság mibenlétéről – bár mindig újabb és újabb válaszra váró kérdések merülnek fel bennünk -, azonban e „többet tudás” messze nem eredményezett annyi és olyan pozitív változást, melyet (talán naivan) reméltünk a 25–30 évvel ezelőtti „nyomoranalízis”, majd kutatássorozatunk elindítása idején. Ennek tudata, hogy azt ne mondjuk, nem tette könnyűvé e 2023- évi nyomoranalízis megírását.

„Ahány fedél nélküli, hajléktalan, lakástalan, otthontalan ember, annyi sors, annyi körülmény, annyi különböző élethelyzet és perspektíva.” – írtuk közel húsz évvel ezelőtt is (GYŐRI, 2005). Mielőtt elvesznénk a statisztikai adatok hálójában, álljon itt három véletlenszerűen kiragadott példa, mely talán azt is felvillantja, hogy ezek a Február Harmadika adatfelvételek nem csupán a szokásos szikár számok rögzítésére irányulnak.

Mária, József és Krisztián²

Mária 72 éves, özvegyasszony, egy vidéki város átmeneti szállóján él. Tíz gyerek volt a családban, ő a 8 általánost sem végezte el. Van 5 gyereke, s elmondása szerint élete legjobb korszaka az volt, amikor még a családjával együtt élhetett, a legrosszabb, amióta hajléktalan. 68 éves kora óta hajléktalan, amióta kirakták a lakásból, ahol bérlőként lakott. Most 31 000 Ft rokkantsági járadékból él, nem munkaképes, beteg, öreg. Naponta kap egy tál meleg ételt a szállón, ahol él. Elmondása szerint nem szokott éhezni. Attól fél, hogy az áremelkedések hatására kevesebb segítséghez juthat majd, de azt nem tartja elképzelhetőnek, hogy a szállás, ahol lakik, bármikor megszűnhetne. Nem gondolja azt, hogy valaha is újra önálló lakásban lakhat majd, s azt sem gondolja, hogy bármikor kikerülhet még a hajléktalan helyzetéből. Ami leginkább foglalkoztatja, az az, hogy minden nap legyen mit ennie és meglegyen a gyógyszere.

József 42 éves, nőtlen, egy vidéki nagyvárosban fedél nélküli. Gyűjtögetésből kukázásból tartja fenn magát. Elmondása szerint nem beteg, bár pszichiátriai problémákkal küzd, s csak részben munkaképes. Hetente egyszer jut meleg ételhez, ha valaki ad neki. Előfordul, hogy éheznek. 2023 januárjában 15 000 Ft-ból tengődött. Most is az éhezéstől fél leginkább. Abban nem

¹ Addig csupán egy-két intézményi statisztika, adatfelvétel elemzése próbált empirikus választ keresni a „kik is a hajléktalanok?” kérdésre, ezek azonban valamifajta általánosítható, vagy akár a későbbi nagyobb adatfelvételekkel összehasonlítható eredményekkel nem tudtak szolgálni (GYŐRI, 1990, GYURIS, 1991, MOLNÁR – GYURIS – SZÁNTÓ, 1992, NAGY, 1990, OROSS, 1991).

² A 2023. évi Február Harmadika hajléktalan adatfelvétel egy-egy válaszadója.

reménykedik, hogy valaha is kikerül hajléktalan helyzetéből, valaha is önálló lakásban fog még élni. Leginkább csupán a napi megélhetés foglalkoztatja. Józsefnek gyereke nincsen. Hat testvére van, ő a gyerekkorában volt a legboldogabb. Aztán már nem velük nevelkedett, mert állami gondozásba adták. Ott végezte el a 8 általánost, a jó szakma hiányát azonban ma is megemlíti a munkavállalás akadályaként. Az állami gondozást követően még rövid ideig egy bérlőnél húzta meg magát pénzért, azonban miután azt nem tudta fizetni, onnan utcára került. Elmondása szerint 19 éves kora óta megszakítás nélkül hajléktalan. Pontosabban, közben a börtönt is megjárta, ott volt neki a legrosszabb eddig. Nem érdekli, mi lesz vele, már semmit nem változtatna. Ha megszűnne az alvóhelye, keresne egy másikat.

Krisztián 28 éves, nőtlen, közterületen élő fedél nélküli. Egy vidéki ipari városban tengeti életét havi 22 800 Ft-os foglalkoztatást helyettesítő támogatásból és haverjai kölcsöneiből. Jelenleg nincs munkája, bár munkaképes. Elmondása szerint pszichiátriai problémákkal és memóriazavarral küzd. Olykor éheznek, meleg ételhez csak néha-néha, akkor jut, amikor valaki ad neki. Most is leginkább az éhezéstől fél, attól kevésbé, hogy el kellene hagynia a jelenlegi alvóhelyét, azt valahogyan megoldaná. Elmondása szerint, most különösebben semmi nem foglalkoztatja, azt reméli, hogy valamikor majd egyszer kikerül még a hajléktalan helyzetből, de azért önálló lakást nem remél. Ilyenben eddig még soha nem is lakott. Krisztián egy roma srác, 9 testvére van, élete eddigi legjobb időszaka akkor volt, amikor még kicsi volt, otthon volt. Aztán állami gondozásba került, kiegészítő iskolába járatják, nem végezte el a 8 osztályt. Az állami gondozásból 18 éves korában szabadult, itt-ott szívességi lakóként húzta meg magát, majd kikerült az utcára, s azóta, immár majdnem tíz éve fedél nélkülüként él.

A nyomor skálája

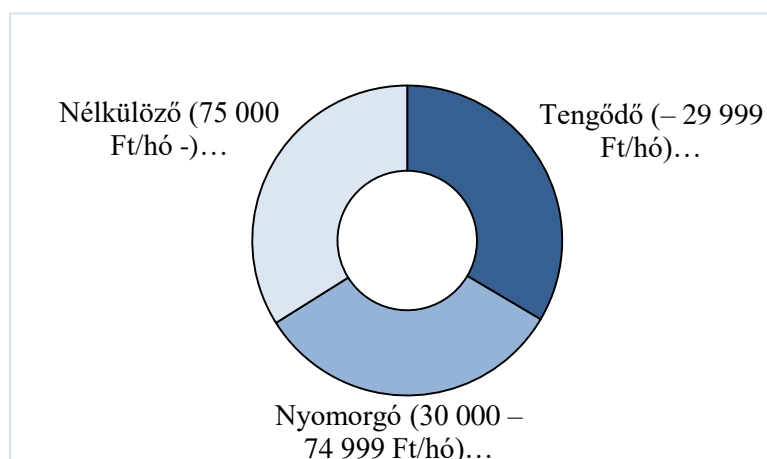
Az 5600 aktuálisan hajléktalan helyzetben lévő ember januári átlagjövedelme, válaszaik alapján 65 000 Ft volt.³ Arra itt most nem is fecsérelnénk szavakat, hogy ez 2023 januárjának Magyarországon milyen brutálisan alacsony összeg. Maradjunk a vizsgálódásunknál, melyhez azt az egyszerű megoldást választottuk, hogy az érvényes választ adókat három egyenlő számosságú csoportra osztottuk. A legalacsonyabb jövedelmű 1/3-ukat, akik kevesebb mint 30 000 Ft-ból éltek januárban a továbbiakban *tengődőknek* nevezzük. Az ennél több, de 75 000 Ft-nál kevesebb pénzből élő 1/3-ukat *nyomorgóknak* hívjuk, míg az ennél több jövedelemmel rendelkező 1/3-ot *nélkülözőknek* aposztrofáljuk az elkövetkezőkben.⁴

³ A Február Harmadika adatfelvételek során általában igen-igen magas az érvényes válaszok aránya (95% körüli). Ez azonban nem mondható el a „*Mennyi pénzből élt 2023 januárjában?*” kérdésre adott válaszokról. Igen sokan (1740 fő, a résztvevők 24%-a) erre a kérdésre nem kívánt, vagy tudott válaszolni, kihagyta ezt a kérdést, vagy értékelhetetlen választ adott. (Ők nem szerepelnek az elemzésben.) Ez azért némileg befolyásolja az itt feldolgozott információk megbízhatóságát.

⁴ E megnevezésekkel kívánjuk érzékeltetni, hogy e nyomorúságos szint legalján már csak az „*egyik napról a másikra tengődés*” lehetséges, miközben a nyomorskála legmagasabb fokán is az *elemi nélkülözés* kihívásaival kell megküzdeni. Maguk a kifejezések részben egymás szinonimái, ahogy ezek az élethelyzetek sem különülnek el egymástól élesen a nyomor körülményei között.

A Mezei-Sarlós szerzőpáros 1995-ben a „*mély nyomor*”, „*közép nyomor*”, „*enyhe nyomor*” hármas megnevezést alkalmazta, úgy gondoljuk azonban, hogy a csoportosítás, felosztás eltérő módszere miatt nem lenne szerencsés most ezt megismételni.

1. ábra: A jövedelem-tercilisek határai a hajléktalan emberek körében (F3-2023)

A felosztás természetéből adódik, hogy a csoportok közötti határok egyáltalán nem élesek, azonban így is, az egyes csoportok összes tagjának együttes átlagjövedelme igencsak jelentős csoportok közötti különbséget mutat: a hajléktalan emberek *tengődő* harmada átlagosan 12 000, azaz tizenkettőezer forinttal rendelkezett januárban, a *nyomorgók* kezei között átlagosan 52 000 Ft fordult meg, míg a *nélkülözők* átlagosan 129 000 Ft-ot oszthattak be szükségleteik kielégítésére.⁵

1. tábla: A jövedelem-tercilisek havi jövedelem-átlagai F3-2023)

F3 - 2023	Havi jövedelme	Jövedelem- átlag	N (fő)
Tengődő	0 – 29 999 Ft	12 000 Ft	1878
Nyomorgó	30 000 – 74 999 Ft	52 000 Ft	1827
Nélkülöző	75 000 Ft -	129 000 Ft	1902
Együtt		65 000 Ft	5607

Az elemzést megelőzően megemlítenénk, hogy a férfiak és nők aránya az egyes jövedelem-terciliseken belül lényegében ugyanakkora, a *nélkülözők* körében némileg nagyobb a budapesti hajléktalanok aránya (40%), mint a másik két jövedelem-csoportban, s szintén a *nélkülözőkre* jellemző, hogy valamivel rövidebb ideje hajléktalanok (átlagosan 6,3 éve). Utóbbi azért is figyelemre méltó, mert a korösszetételt tekintve a *nélkülözők* körében kiemelkedően magas az idősek aránya, s a *tengődők* viszonylag a legfiatalabbak. (Hogy miért kerülnek egyre inkább

⁵ 2022-ben Magyarországon az ún. szegénységi küszöb 145 ezer forint volt az egyszemélyes háztartások esetében. (A szegénységi küszöb az ekvivalens mediánjövedelem 60%-a.) 2022-ben 1 millió 232 ezer ember élt a szegénységi küszöb alatt (KSH, 2022).

idős-beteg emberek az utcára, illetve a hajléktalanellátás látókörébe, az egy külön tanulmány témája lehetne.)

2. tábla: A hajléktalanként eltöltött évek átlagos száma és a nem, település és életkor szerinti összetétel jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

Hány éve hajléktalan?	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Évek átlagos száma	7,6	7,7	6,3	7,2
Nem	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
férfi	75%	71%	75%	74%
nő	25%	29%	25%	26%
Együtt	100%	100%	100%	100%
Település	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Budapest	32%	31%	40%	34%
Vidéki város	68%	69%	60%	66%
Együtt	100%	100%	100%	100%
Korcsoport	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
- 29 éves	3%	2%	2%	3%
30 - 39 éves	7%	5%	5%	6%
40 - 49 éves	19%	16%	13%	16%
50 - 59 éves	38%	27%	25%	30%
60 - 69 éves	30%	37%	35%	34%
70 - éves	3%	13%	20%	12%
Együtt	100%	100%	100%	100%

De mire is vagyunk kíváncsiak? Azon túl, hogy ezek mind együttesen és egyéneként is lehetetlen körülmények: se lakás, se család, se minimálisnál is minimálisabb jövedelem és így tovább. Azt szeretnénk megvizsgálni, hogy vajon még ezen a nyomorszinten belül is, e lehetetlen körülmények között is vannak-e árnyalatnyi különbségek az egyes jövedelemcsoportok között? Vagy másik metszetben megközelítve: vajon a hajléktalan helyzetben lévők különböző csoportjainak a nyomorskála szerinti belső összetétele mutat-e tanulságos eltéréseket?

Nézzünk a kérdésünkre egy példát: A lakástalanok igencsak nagy számosságú csoportján belül a Február Harmadika adatfelvételben részt vevő, hajléktalan élethelyzetben lévő emberek is karakterisztikus alcsoportokra oszlanak aktuális lakhatási helyzetük alapján. Könnyen belátható, hogy meglehetősen különböző lakhatási módokat jelent, ha valaki közterületen alszik/éjszakázik, vagy egy éjjeli menedékhelyen húzza meg magát, illetve, ha huzamosabban

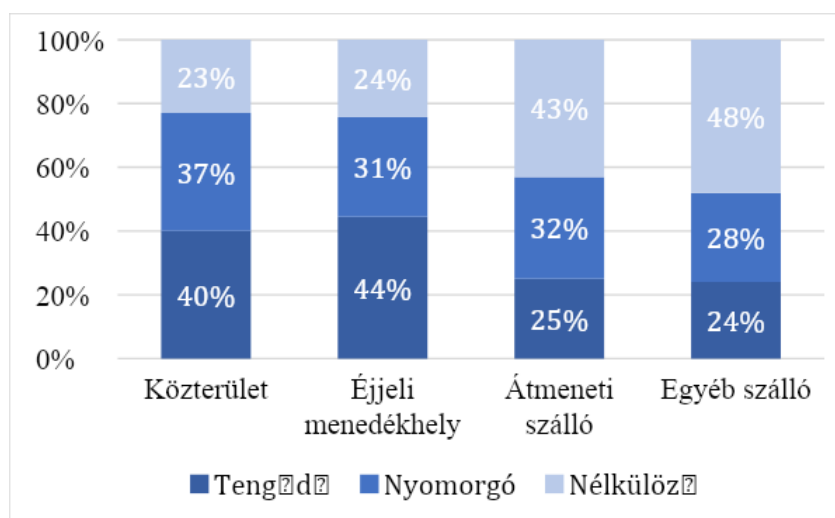
egy átmeneti szállón, esetleg egy úgy nevezett speciális szálláson lakik. Ezek az eltérő lakásmódok különböző „komfortot”, körülményeket, szolgáltatásokat biztosítanak. Több tanulmányban is foglalkoztunk már azzal, hogy mennyire különböző háttérű, illetve aktuális élethelyzetű emberek élnek e különböző lakhatási körülmények között (GYŐRI, 2013, GYŐRI – VIDA, 2016).

A 2023. évi F3-adatfelvétel szerint a hajléktalan emberek jövedelmi csoportjai és az általuk használt lakhatási típusok között egyértelmű, szoros összefüggés van. Minél magasabb jövedelmű csoportba tartozik valaki, annál nagyobb az esélye, hogy őt a fizetős átmeneti szállók, vagy egyéb szállók valamelyikében fogjuk megtalálni. Vagy fordítva, minél alacsonyabb egy hajléktalan ember jövedelme, annál nagyobb az esélye, hogy ingyenes éjjeli menedékhelyet vesz igénybe, vagy közterületen alszik. Másfelől az is igaz, hogy a fizetős szállókon lényegesen kisebb valószínűséggel találkozhatunk nagyon alacsony jövedelmű, *tengődő* hajléktalan emberekkel, mint mondjuk a közterületeken.

3. tábla: Alvóhely típusok jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

Alvóhely	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Közterület	24%	23%	14%	20%
Éjjeli menedékhely	39%	28%	21%	29%
Átmeneti szálló	30%	40%	51%	40%
Egyéb szálló	7%	9%	14%	10%
Együtt	100%	100%	100%	100%

2. ábra: A jövedelem-tercilisek alvóhely típusonként (F3-2023)

Félreértés ne essék, ezt azért eddig is tudtuk a mindennapi gyakorlatból – eleve logikusan következik az egyes szállástípusok fizetős, nem-fizetős jellegéből is –, itt most csak demonstrálni kívántuk, hogy vajon valóban, s hogyan is „működik” ez a *tengődő*, *nyomorgó*, *nélkülöző* hármas felosztás. A továbbiakban e csoportok jellemzőit próbáljuk megvizsgálni.

Példánk kapcsán legfeljebb olyan hajléktalanellátási kérdésekre figyelhetnénk most fel, hogy minden negyedik közterületen élő, vagy éjjeli menedékhelyen alvó ember – aki *nélkülöző* – esetleg fizetős szállón is lakhatna, ha lenne ilyen, számára is elfogadható hely a településen, illetve minden negyedik átmeneti, vagy egyéb szállón lakó ember *tengődő*, vagyis valószínűleg némi térítési díjkedvezmény teszi lehetővé, hogy ilyen fizetős helyen lakjon.

A nyomorjövodelemek forrása

Általában elmondható, hogy tíz hajléktalan ember közül nyolc valamiféle munkából származó jövedelemből él. Munkából származó jövedelemnek tekintjük itt nem csak a rendszeres és alkalmi munkát, hanem a gyűjtögetést, guberálást, kéregetést, koldulást is, valamint a különböző nyugdíjakat, melyek a korábban végzett munka hozadékai. Nem a korábbi, vagy jelenlegi munkájából él a válaszadók 20%-a, akiknek januárban nem volt más jövedelmük, mint valamilyen önkormányzati segély, mások adománya, vagy éppen nem is volt semmilyen jövedelmük.

Az egyes jövedelem-csoportok között azonban lényeges különbségek vannak a jövedelem forrását tekintve. A *tengődők* körében sem rendszeres munkával, sem stabilnak tekinthető öregségi nyugdíjjal lényegében nem találkozhatunk. Vagy semmi jövedelmük nem volt, vagy mások segítségéből, illetve valamilyen önkormányzati segélyből, szó szerint, *tengődnek*. Körükben találkozhatunk a legnagyobb arányban (15%) koldulókkal, guberálókkal. Ezzel szemben a *nélkülözők* szinte kivétel nélkül vagy rendszeres, illetve alkalmi munkából jutnak jövedelemhez, vagy megérdemelt nyugdíjuktól tartják fenn magukat (együtt: 96%-uk). Vagyis a hajléktalan helyzetben lévő *tengődők* és *nélkülözők* a jövedelemhez való hozzájutás szempontjából két alapvetően különböző csoportot alkotnak.

Ráadásul, e két jövedelemcsoport között, a *nyomorgók* – jövedelem-forrásaikat tekintve – nem valahol „középen” helyezkednek el, hanem önálló sajátosságokat mutatnak. Közelebb állnak a *nélkülözőkhöz* annyiban, hogy jellemzően ők sem kéregetnek, gyűjtögetnek, mások anyagi segítségét sem veszik igénybe, önkormányzati segélyekben sem nagyon részesülnek, többségük jelenlegi, vagy múltbeli munkájuktól él (81%). Ez a munka azonban sokkal kevésbé rendszeres, inkább csak alkalmi, s a nyugdíj is többnyire egy fajta rokkantsági ellátás, sokkal kevésbé „rendes” öregségi nyugdíj.

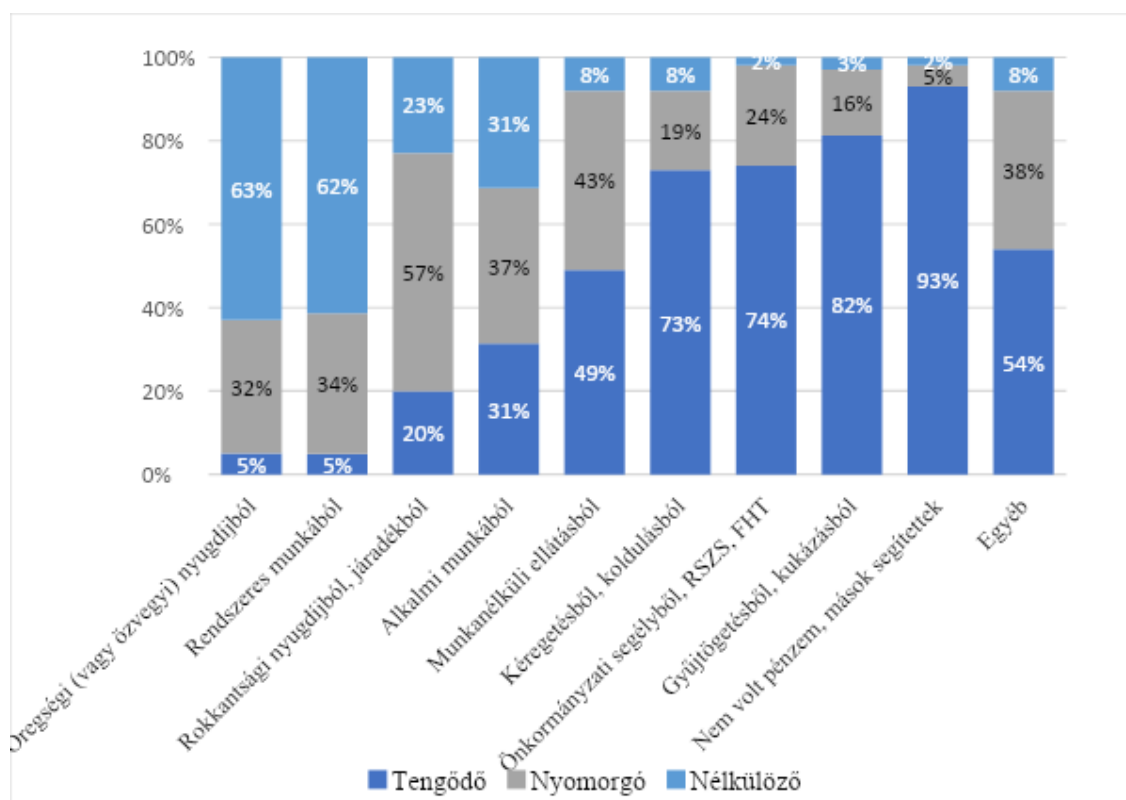
4. tábla: Főbb jövedelem-források jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

5.

Miből élt meg 2023 januárjában?	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Rendszeres munkából	3%	20%	35%	19%
Alkalmi munkából	15%	19%	15%	16%
Öregségi (vagy özvegyi) nyugdíjból	3%	19%	37%	20%
Rokkantsági nyugdíjból, járadékból	8%	23%	9%	13%
Önkormányzati segélyből, RSZS, FHT	25%	8%	1%	11%
Munkanélküli ellátásból	2%	2%	0%	2%
Kéregetésből, koldulásból	9%	2%	1%	4%
Gyűjtögetésből, kukázásból	6%	1%	0%	3%
Nem volt pénzem, mások segítettek	21%	1%	0%	8%
Egyéb	6%	4%	1%	4%
Együtt	100%	100%	100%	100%

Az egyes jövedelem-források oldaláról tekintve – az előzőek fényében nem meglepően – azt találjuk, hogy a rendszeres munkát végzők és a „rendes” öregségi nyugdíjban részesülők többsége legalább a *nélkülözők* csoportjába tartozik, a rokkantsági nyugdíjasok többsége viszont *nyomorgó*, míg az önkormányzati segélyből, kéregetésből, kukázásból élők nagy többsége csupán *tengődő*.

3. ábra: A jövedelem-tercilisek megélhetési forrásoként (F3-2023)

Azt is mondhatnánk, hogy „*működik a munka társadalma*”, igaz, csak felemás módon. Aki nem dolgozik az legfeljebb csak tengődhet egyik napról a másikra, de aki dolgozik, annak sem jut sokkal több. Persze megkérdeztük, hisz magunk is kíváncsiak voltunk, hogy „*Akadályozza-e valami abban, hogy munkát végezzen?*”. Akiknek leginkább csak önkormányzati segélyből, illetve mások adományaiból volt némi pénzük januárban, azok közül minden 10., illetve minden 5. ember azt válaszolta, hogy *nem akadályozta semmi* abban, hogy munkát végezzen (összesen 294 ember). Róluk gondolhatunk bármit. A többiek szinte kivétel nélkül mind öregek, betegek – ezért nem dolgoznak, ezért tengődnek... a „*munka társadalmában*”.

Nyomorskála – diagnózis

Az orvosi diagnózis első lépése is sokszor a beteg kikérdezése észlelt tüneteiről, majd következnek a különböző (akár műszeres) vizsgálatok. Mi az adatfelvételünkkel csupán az első, az önbevalláson alapuló állapotfelmérést tudjuk megtenni (ilyen maga a bevallott jövedelem is), „objektív” vizsgálati eszközeink nincsenek. Az így kapható válaszok alapján próbálunk olyan kérdésekre is választ keresni, hogy vajon milyen erős (ok-okozati?) összefüggés mutatható ki a jövedelmi nyomorúság szintje és a munkaképesség, a betegségek, köztük a pszichiátriai betegségek, vagy éppen a valamifajta fogyatékoság jelenléte között? Utóbbiak, az iskolázottság szintjén keresztül - más tényezőkkel együtt - mennyiben befolyásolhatják a nyomorskálán elérhető pozíciót?

Ennek megvizsgálása érdekében először feltettük a kérdést, hogy „*Jelenleg munkaképesnek tartja-e magát?*”. Nem csodálkozhatunk azon, hogy a különböző nyugdíjból élők kétharmada (66%), az önkormányzati segélyben részesültek több, mint fele (52%) egyáltalán nem tartja magát munkaképesnek. Azonban a kéregetésből, kukázásból, mások adományából élők 1/3–1/3-a is teljesen munkaképtelennek, másik 1/3–1/3-uk pedig csupán részben munkaképesnek vallja magát.

A *tengődők* körében gyakrabban találkozhatunk teljesen, vagy részben munkaképtelen emberekkel, mint a *nélkülözők* körében (a nyomorgók e tekintetben valahol a kettő között helyezkednek el). Vagyis a munkaképesség/munkaképtelenség tekintetében van különbség a nyomorskála egyes tercilisei között, ez azonban nem „szakadékszerű” különbség, ez az eltérés csoportjellemzőnek nem tekinthető. (Ennek az oka, háttere leginkább az, hogy a *nélkülözők* körében sok az *idős*, kisnyugdíjas, aki kora miatt sem igazán munkaképes, míg a *tengődők* körében sokan olyan *betegek*, hogy emiatt nem, vagy csak részben munkaképesek.) Ha azonban több, egymással is összefüggő elemet veszünk górcső alá – ahogy azt egy diagnózisnál el is várjuk -, akkor azért óhatatlanul kirajzolódnak csoport sajátosságok.

6. tábla: Munkaképesség jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

Jelenleg munkaképesnek tartja-e magát?	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Igen, teljesen	30%	33%	41%	35%
Igen, részben	30%	27%	24%	27%
Nem	40%	40%	35%	37%
Együtt	100%	100%	100%	100%

(*tartós betegség*) Ma a hajléktalan emberek körében rendkívül magas a tartós betegségben szenvedők aránya. Az 5600 válaszadó 57%-a szenved – saját bevallása szerint - valamilyen tartós betegségben. A *nélkülözők* között minden második embernek (52%) van valamilyen tartós betegsége, a *tengődők* körében ennél valamivel gyakoribb (58%), a *nyomorgók* között pedig még ennél is gyakoribb (60%) a tartós betegségek előfordulása. A nyomorgók esetében ráadásul a legmagasabb azoknak az aránya, akik egynél is több tartós betegségről számoltak be (34%).

(*fogyatékoság*) Minden hetedik hajléktalan ember igennel válaszolt arra a kérdésünkre, hogy „*Van-e valamilyen fogyatékosága?*”. Mivel e két állapot (tartós betegség és fogyatékoság) több esetben összefügg egymással, a tendenciák hasonlóak: legkevésbé a *nélkülözők* (13%), náluk nagyobb mértékben a *tengődők* (14%), s legnagyobb mértékben a *nyomorgók* esetében (18%) számoltak be valamilyen fogyatékoságról a válaszadók.

(*pszichiátriai problémák*) Saját bevallásuk szerint is igen magas a lelki/pszichiátriai problémák előfordulása. Közel minden harmadik (29%) ember igennel válaszolt arra a kérdésünkre, hogy

„Van-e valamilyen lelki/pszichiátriai problémája, illetve hallotta-e már másoktól, hogy Önnek ilyen problémája lehet?”. Ez a fajta teher leginkább a *tengődőket* (33%) és a *nyomorgókat* (31%) sújtja, a *nélkülözők* között ennél ritkább az ilyen bajok előfordulása (22%).

(*kisegítő iskola*) Az ilyen, jelen idejű terheknél ritkábban fordult elő, hogy a válaszadónak már kisgyerekkorban valamilyen okból nem a „normál” iskolába, osztályba kellett járnia, hanem úgy nevezett „kisegítő” iskolába, osztályba. (Ennek persze számtalan fajta oka lehetett.) Arra a kérdésünkre, hogy „*Járt-e valaha kisegítő (gyógypedagógiai) iskolába vagy osztályba?*”, a *tengődők* és a *nyomorgók* 11-11%-a válaszolt igennel, a *nélkülözők* 7%-a.

A részleges vagy teljes munkaképesség-hiány, a tartós betegség, fogyatékoság, a pszichiátriai és mentális problémák mind-mind rendkívül nagy arányban vannak jelen jelenleg a hajléktalan emberek életében. Félreértés ne essék, *nem minden* lakástalan/hajléktalan ember cipeli e terheket, de adatfelvételünk azt mutatja, hogy e hátrányok előfordulásának a gyakorisága rendkívül magas a körükben. És szintén félreértés ne essék, arra a kérdésre, hogy ezek a terhek, akárcsak részben, okai is lehettek-e mai hajléktalan helyzetüknek, vagy éppen e lakástalan, számkivetett élethelyzet következményeivel állunk-e szemben, nos, erre a kérdésre így önmagukban ezek az állapotjellemezők még nem adnak választ.

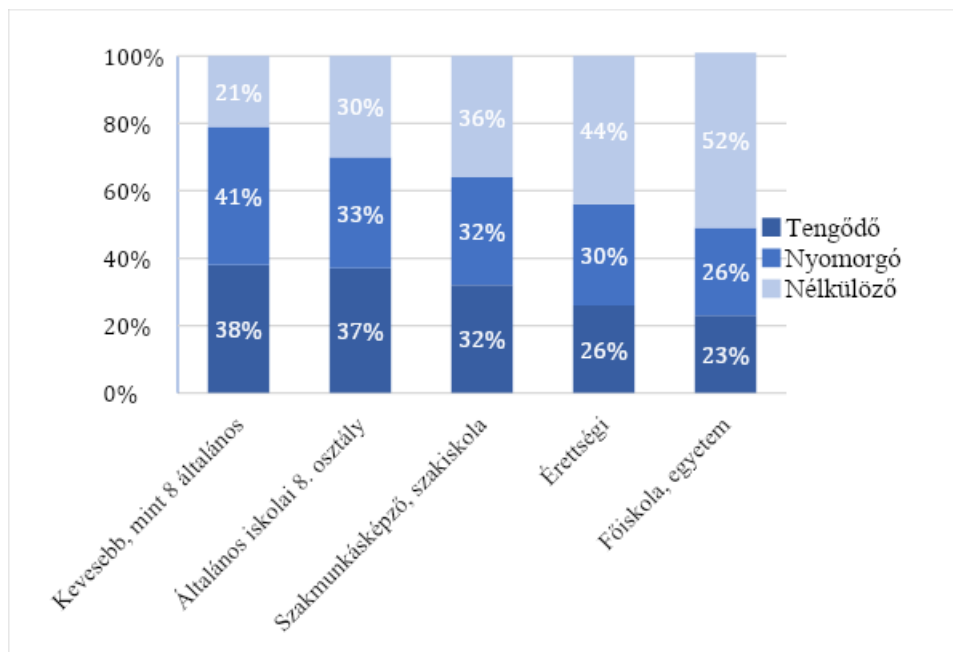
Azt azonban számtalan vizsgálatból tudjuk, hogy az emberek iskolai végzettsége jelentős hatást gyakorol mind a munkaerőpiaci lehetőségekre, az elérhető jövedelemekre, mind a mindennapi életben való tájékozódási képességre. (Persze ez a hatás sem egy determinisztikus hatás, „csupán” egy szoros összefüggés.) Márpedig az általunk megkérdezett és válaszoló öt és félezer lakástalan/hajléktalan ember 47%-a, tehát lényegében minden második hajléktalan ember legfeljebb az általános iskola 8 osztályát végezte el (9%-uk még azt sem). Ennél használhatóbb az iskolázottságuk azoknak, akik elvégeztek egy szakmunkásképzőt, szakiskolát (38%). Érettségivel 12%-uk rendelkezik, s van néhány egyetemi, főiskolai diplomával rendelkező is köztük, 195 ember (3,5%). Ez az iskolai végzettség szerinti összetétel többé-kevésbé behatárolja munkaerőpiaci, jövedelmi lehetőségeiket. (Melyet aztán „lefele” korrigálhat adott esetben a munkaképesség, betegség, mentális állapot és persze a nem megfelelő, elavult szakma, a munkaerőpiac aktuális állapota, vagy akár az előítéletek, s maga a lakás/lakhatás hiánya is.)

7. tábla: Legmagasabb iskolai végzettség jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

Mi az Ön legmagasabb befejezett iskolai végzettsége?	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Kevesebb, mint 8 általános	10%	11%	5%	9%
Általános iskolai 8. osztály	43%	39%	34%	38%
Szaktanulmányok, szakiskola	36%	36%	40%	38%
Érettségi	9%	11%	15%	12%
Főiskola, egyetem	2%	3%	5%	3%
Együtt	100%	100%	100%	100%

A befejezett iskolai végzettség szerinti különbségek a nyomorskála egyes pozíciói között teljesen egyértelmű tendenciát mutatnak. A *tengődők* iskolai végzettség szerinti összetétele a legalacsonyabb, a *nyomorgók* összetétele ennél jobb, míg a *nélkülözők* iskolai végzettség szerinti összetétele a legjobb ebben a felosztásban. Ez se többet, se kevesebbet nem jelent, mint azt, hogy a korábban megszerzett iskolai végzettség még a hajléktalan élethelyzetben is némi előnyként, illetve némi hátrányként működik az elérhető lehetőségek tekintetében. De azért...

4. ábra: A jövedelem-tercilisek legmagasabb iskolai végzettség szerint (F3-2023)

De azért ez az iskolai végzettség szerinti előny vagy hátrány sajátságosan „működik”: az iskolázatlanság kétségtelenül jelentős akadály a *nélkülöző* csoportba küzde magát valaki a hajléktalan emberek körében, s bizony sokkal esélyesebb, hogy a *tengődők*, *nyomorgók* között találja magát. A magas iskolai végzettség pedig - itt az érettségi is ennek számít - jelentősen nagyobb esélyt nyújt ahhoz, hogy valaki hajléktalanként legalább a *nélkülöző* szintet elérje, s ne *tengődő* legyen belőle. Azonban a „közepes iskolai végzettség” (esetünkben az általános iskola 8 osztálya és a szakmunkásképző) semmilyen hatást nem gyakorol arra, hogy hajléktalan élethelyzetben az ember melyik jövedelem-tercilisben találja magát. Esetünkben – márpedig ők teszik ki a válaszadók ¾-ét – a háttérben más tényezők hatásai működnek.

A háttérben a legkülönbözőbb hátrányok halmozódását találjuk. Ezek közül néhányra talán korlátozott adatfelvételünk alapján is következtethetünk. Minden ötödik jelenleg hajléktalan ember gyerekkorában, vagy gyerekkora egy részében állami gondozásban nevelkedett. Ennek egyik egyértelmű következménye az alacsony iskolai végzettség (iskolázatlanság) – az állami gondozás „legnagyobb dicsőségére”. Az állami gondozottak 2/3-a legfeljebb a 8 általános

elvégzéséig jutott el (körükben a 8 osztályt be-nem-fejezettek aránya is a többiekének a kétszerese).

Amennyire összefügg az iskolai végzettség az állami gondozotti múlttal, legalább annyira összefügg az állami gondozotti múlt azzal, hogy valakinek hány testvére született, cigánynak született-e éppen, vagy sem. A volt állami gondozottaknak sokkal több testvére volt, mint a többieknek: négy vagy több testvére született a volt állami gondozott, jelenleg hajléktalan emberek 43%-ának(!) – holott ez a többi hajléktalan ember esetében is igen gyakori (20%). Amint azt más adatfelvételekből is tudjuk, a mi adatfelvételünk során is a volt állami gondozottak körében jóval magasabb arányban találkozunk cigány emberekkel (41%!), mint az állami gondozotti múlttal nem rendelkezők körében (16%).

A 2023. évi országos hajléktalan adatfelvétel során a válaszadók 21%-a (a *tengődők* 25%-a, a *nyomorgók* 22%-a, a *nélkülözők* 16%-a) vallotta magát cigánynak/romának. A jelenleg hajléktalan emberek 17%-a sokgyerekes (3, vagy többgyerekes) roma családból került ebbe a helyzetbe (a *tengődők* 20%-a, a *nyomorgók* 18%-a, a *nélkülözők* 13%-a). Ráadásul, a magukat cigánynak/romának valló hajléktalan emberek iskolázottsága lényegesen alacsonyabb a többiekénél: 75%-uk legfeljebb 8 osztályt végzett, 22%-uk még azt sem (ugyanaz a többiek esetében 40%, illetve 5%).

Ezek az itt elősorolt, önmagukban is meglehetősen riasztó tények az etnikai hovatartozás – a sokgyerekes családi háttér – az állami gondozotti múlt – az alacsony iskolai végzettség mentén megvalósuló hátrányok együttes, *rendszerszerű* halmozódását mutatják a hajléktalan emberek körében (is). A munkaképesség – betegség – öregség mellett e tényezők is közrejátszanak abban, hogy ki-ki a hajléktalan élethelyzetbe kerülve a *tengődők*, a *nyomorgók*, vagy éppen a *nélkülözők* életét kénytelen-e élni.

Persze ezek a hatásmechanizmusok nem csupán az aktuális hajléktalan élethelyzetben jelentenek előnyt vagy hátrányt. Minden második válaszadó már hajléktalanná válását közvetlenül megelőzően is csupán valamilyen bizonytalan lakhatási körülmények között lakott (családtagként vagy szívésségi lakóként). E tekintetben is a jelenleg *tengődők* laktak legnagyobb arányban ilyen bizonytalan jogcímen (57%-uk), s a jelenleg *nélkülözők* a legkisebb arányban (44%-uk).

Aki nem dolgozik ne is egyék?

Azt már írásunk legelején láttuk, hogy a jövedelem megléte, illetve mértéke még a hajléktalan élethelyzetben belül is mennyiben befolyásolja az aktuális „lakhatási” körülményeket, azt, hogy valaki közterületen, éjjeli menedékhelyen, vagy átmeneti szállón, esetleg speciális szállón tölti-e az éjszakáit.

Legalább ilyen mértékben meghatározza az egyéb, legelemibb szükségletek kielégítését a jövedelem nagysága - ebben a körben is. Ennek szélsőséges esete, amikor valaki szükségből éhezni kénytelen. Márpedig minden ötödik hajléktalan ember megemlíti, hogy olykor éheznek (19%). S e tekintetben a nyomorskála „működése” szembeűnő: a *tengődők* 28%-a, a *nyomorgók* 19%-a, a *nélkülözők* 11%-a esetenként éheznek. Az esetenként éhezők többsége is

azért *hetente* legalább egyszer hozzájut valamilyen meleg ételhez, azonban közülük meglehetősen sokan (20–25%) legfeljebb néha-néha, a hetinél is ritkábban ehetnek egy tál meleg ételt. (Akiket az esetenkénti éhezés nem érint, azok naponta, de legrosszabb esetben is hetente többször fogyasztanak meleg ételt.)

Az esetenkénti éhezés előfordulásának a gyakorisága mellett a legnagyobb különbség a nyomorskálán éppen a meleg ételhez való hozzájutás *módjában* található. Ugyan a *nélkülözők* közül is minden második ember a szállón, egy melegedőben, vagy egy népkonyhán jut hozzá a meleg ételhez, azonban közülük a többiek (40%) maguk vásárolják a hozzávalókat és készítik el ebédjüket/vacsorájukat. Utóbbi lehetőséggel a *nyomorgók* kevésbé, a *tengődők* sokkal kevésbé tudnak élni (30%-uk, illetve csupán 19%-uk). *A tengődők zöme (78%) kizárólag mások, leginkább intézmények (népkonyha, melegedő) segítségével jut alkalmanként valamilyen egy tál meleg ételhez.*

8. tábla: A melegételhez való hozzájutás módja jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

Hogyan jut meleg ételhez?	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
Magam készítem	19%	30%	40%	29%
Kapom a szállón, melegedőben, népkonyhán	69%	61%	50%	60%
Másoktól kapom	8%	6%	5%	6%
Egyéb	2%	3%	5%	3%
Együtt	100%	100%	100%	100%

Ez mindenképpen azt mutatja, hogy az aktuálisan hajléktalan élethelyzetben lévő emberek körében általában is, de a legnyomorúságosabb jövedelmi helyzetben lévők esetében különösen (sajnos) nagyon nagy jelentősége van az intézményes meleg ételhez juttatásnak. Az persze *egyben a leglesújtóbb bizonyítvány is a fennálló rendszerről, hogy az egy tál meleg étel, mint segítségnyújtási forma ennyire fontos és nélkül itt és most a tömeges effektív éhezéssel kellene szembesülnünk.*

A „fennálló rendszernek” persze része az is, ahogy a lakosság, a kisebb-nagyobb magánvállalkozások karitatív módon segítséget nyújtanak az elesettek számára a túléléshez, ahogy az Élelmiszerbank, a krisnások, vagy más nagyobb szervezetek is rendszeresen juttatnak élelmiszert a rászorulóknak. Az is a rendszer része, ahogy a magyar állam az Európai Uniótól átvett forrásokból évek óta működtet célzott élelmezési programot.

Az utóbbi, RSZTOP becenévre hallgató program (*Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program: Közterületen élők számára étkezés és mentális segítségnyújtás biztosítása*) immár 2016 vége óta (egészen 2023. augusztus 31-ig) mintegy 5,2 milliárd forint támogatásból munkanaponként 4300–4500 adag meleg ételt biztosított – 2022-ben 91 hajléktalanellátó

szervezet közreműködésével – a hajléktalan helyzetben lévő emberek számára (HKA, 2022). (Számításaim szerint ez – elkészítéssel, kiszállítással, lebonyolítással együtt – legfeljebb havi 15 000 forintnyi élelmiszer-adag beszerzését tette lehetővé személyenként.) Ahogy a kormányzati támogatási felhívás – korábbi vizsgálataink eredményeit is felhasználva és „értelmezve” – fogalmazott (RSZTOP-3.1.1.-16, 6.p. 2015):

„A Felhívás indokoltsága és háttere: A szegénység komoly társadalmi probléma, melyben 2011-ben a magyar lakosság 31%-a volt érintett, szemben a 24,2%-os uniós átlaggal. A legkiszolgáltatottabb helyzetű rétegek közé tartoznak a hajléktalan emberek: többségük rendszeres jövedelemmel nem rendelkezik, önállóan nem képesek napi alapvető szükségleteiket kielégíteni. Gyakran kukázásból, gyűjtögetésből és koldulásból igyekeznek élelemhez jutni. Jellemző körükben az alultápláltság és a helytelen táplálkozásból eredő különböző hiánybetegségek. A munkaerőpiacon szerzett tapasztalataik hiánya és a jellemzően alacsony képzettségi szintjük mellett többek közt az életvitelükből adódóan kialakuló krónikus betegségek akadályozzák, hogy a társadalom aktív tagjaivá váljanak és a munkaerőpiacon megállják a helyüket. A munkaerőpiacra történő belépéshez – beleértve a munkaerő-piaci igényeknek megfelelő képzésben való eredményes részvételt – elengedhetetlen a fizikai erőnlét, az álló- és koncentráció képesség, melynek előfeltétele a megfelelő szintű tápláltság. (...)

A felhívás célja és a tervezett beavatkozások: A jelen felhívás kiemelt célja az elégséges, megfelelő minőségű, tápláló és vitaminokban gazdag élelem biztosítása a közterületen élők csoportjába tartozó személyek (hajléktalanok átmeneti szállásán élők, éjjeli menedékhelyen alvók, nappali melegedőt használók, utcán, közterületen vagy nem lakás céljára szolgáló helyen élők, elsőként lakhatásban élők) részére. A megfelelő táplálkozás csökkenti a betegségek kialakulásának kockázatát és növeli a fizikai erőnlétet, továbbá elengedhetetlen feltétele a hajléktalan emberek társadalomba való reintegrációjához.

Ennek érdekében 2016 és 2020 között munkanapokon átlagosan 4.000 közterületen élő, éjjeli menedékhelyen éjszakázó, illetve hajléktalanok átmeneti szállásán vagy elsőként lakhatásban élő hajléktalan ember számára biztosít lehetőség szerint egyszeri étkezést. Az ételosztásokra döntően a hajléktalan szállásokon (éjjeli menedékhelyeken és átmeneti szállásokon), illetve a számukra nappali ellátást biztosító nappali melegedőkben kerül sor. Az ételosztás intézménybe vitele lehetővé teszi, hogy a közterületeken élők intézményes ellátással szembeni idegenkedését oldja, és a közterületről a szállásokra költözők minimális ellátásával alternatívát kínál a közterületi megélhetési módok helyett. Nappali melegedőkben biztosított étkeztetés az ellátások igénybevételének első lépése lehet. Mind a melegedőkben, mind a szállásokon a rendelkezésre álló közösségi terek alkalmasak a kulturált étkezési körülmények kialakítására.”

2017 januárja óta, hat év alatt mintegy 31 ezer aktuálisan hajléktalan élethelyzetben lévő ember juthatott így meleg ételhez. Akárhogyan is fogalmazunk, az Európa Tanács által meghirdetett

és finanszírozott élelmezési segélyprogram jelzi: a 2000-es években az Európai Unióban éhen halni nem ildomos, még egy munkaalapú társadalomban sem.⁶

*

És akkor itt van még 2023 februárjában a – mondhatni – tomboló infláció és az ahhoz kapcsolódó egzisztenciális félelmek! A cinikusok, vagy a fatalisták mondhatnák, hogy ezen a létszinten már nem oszt és nem szoroz egy bármilyen áremelkedés. A „bölc s racionalisták” megjegyezhetnék, hogy a „lakhatás” már úg yis „ingyen van” és az étkezést is „megoldja az ingyen konyha” és így tovább. Az érintettek nem így gondolják.

Döntő többségük egy vagy több olyan veszélyforrástól is fél, mely az áremelkedések hatására még tovább ronthatja jelenlegi nyomorúságos helyzetüket (86%). Jobb szó híján csak azt mondhatjuk, *riasztó*, hogy e félelmek és veszélyforrások közül is *első helyen kiemelkedik az éhezéstől való félelem*. A már most is alkalmanként éhezők egy része nem ezt a veszélyt, hanem inkább a hidegtől és a segítségnyújtás elmaradásától való félelmet említette, miközben az áremelkedések miatt az éhezés veszélyét említő emberek jelentős hányada (41%-uk), válaszaik szerint, eddig egyáltalán nem éhezett.

A félelem attól, hogy az infláció hatására majd szűkül a segítséghez jutás lehetősége egyszerre vonatkozik a különböző formájú magánadományok csökkenésének és a karitatív szervezetek, hajléktalanellátó intézmények segítségnyújtási lehetőségei beszűkülésének, köztük az említett RSZTOP program megszűnésének a veszélyeire.⁷ És akkor még a szükséges gyógyszerek beszerzésének az ellehetetlenüléséről nem is beszéltünk!

9. tábla: Az áremelkedések miatti főbb veszély említése jövedelem-tercilisenként (F3-2023)

A nagy áremelkedések miatt van-e, ami veszélyt jelenthet az Ön számára?	Tengődő	Nyomorgó	Nélkülöző	Együtt
az éhezés	25%	19%	14%	19%
a szükséges gyógyszerek hiánya	15%	18%	14%	16%
kevesebb segítséghez jutok	17%	16%	14%	16%
a hideg	12%	11%	10%	11%

⁶ „A Kormány a Partnerségi Megállapodásban célul tűzte ki a szegénységben, társadalmi kirekesztettségben élők számának csökkentését, a szegénység újratermelődésének megakadályozását, a közszolgáltatások, társadalmi-gazdasági javak egyenlő esélyű hozzáféréseinek javítását, a társadalmi összetartozás erősítését. Összhangban a Partnerségi Megállapodásban foglaltakkal, a cél elérését a Kormány az Európai Strukturális és Beruházási Alapokból megvalósítani tervezett beavatkozások mellett a Rászoruló Személyeket Támogató Operatív Program keretében tervezi elősegíteni a Hajléktalanokért Közalapítvány együttműködésével a jelen felhívásban foglalt feltételek mentén.” Felhívás a közterületen élő személyek étkeztetésének megvalósítására és kísérő szolgáltatások nyújtására. (RSZTOP-3.1.1-16. 1.p. 2015)

⁷ Ha nem is az infláció, hanem a hazai politika következtében 2023 elején valóban két hónapra leállt ez az RSZTOP program, s újraindítását követően, 2023 július végén még nem lehet tudni, hogy vajon augusztus 31-ét követően valóban folytatódik-e tovább ez a fajta kényszerű életmentés.

a kapcsolataim meglazulnak	8%	9%	9%	9%
a tisztálkodás hiánya	3%	2%	1%	2%
egyéb	3%	4%	7%	5%
nem tudja	1%	0%	1%	1%
nincs ilyen veszély	10%	13%	17%	14%
Együtt	100%	100%	100%	100%

*

Összegésként: utólag némileg rácsodálkozhatunk eredeti kérdésünkre, hogy vajon még ezen a nyomorszámban belül is vannak-e árnyalatnyi különbségek az egyes jövedelemcsoportok között? Hogyan is gondolhattuk azt, hogy e nyomorúságos körülmények között esetleg az már nem is számít, hogy valakinek tíz, ötven, vagy százezer forint áll-e rendelkezésére a megélhetéshez, a túléléshez. Vizsgálódásunk közben persze az is kiderült, hogy például a nemi vagy települési hovatartozás ebben különösebb szerepet nem játszik (ezért sem foglalkoztunk ezzel most részletesebben), ugyanakkor az életkor, az egészségi állapot és számos más tényező legalább akkora hatást gyakorol ezen a szinten is az élet minőségére, mint az aktuális jövedelem nagysága.

A jövedelmek szerinti nyomorszámba egyes csoportjai, a *tengődők*, a *nyomorgók* és a *nélkülözők* ugyan – számos dimenziót megvizsgálva – nem feltétlenül alkotnak élesen elkülönülő csoportokat az aktuálisan hajléktalan helyzetben lévőkön belül, azonban az „árnyalatnyinál” azért több különbség kimutatható közöttük: elsősorban a lakhatás, a jövedelemhez és a mindennapi élelemhez való hozzájutás módja terén. Eredeti vizsgálódási kérdésünkön túl arra is fény derült, hogy többnyire nem egyszerűen valamiféle szituatív élethelyzetről van szó, hanem akár a gyerekkori családig visszanyúló meghatározottságok, előnyök és hátrányok is közrejátszanak abban, hogy valaki a *tengődők*, a *nyomorgók* vagy a *nélkülözők* csoportjában találja-e magát, amikor sorsa a hajléktalanságba taszítja.

De a válaszok mindig újabb és újabb kérdéseket szülnek, akár csak a 90-es évek elején: „*Ha intenzív kapcsolat alakul ki a szociális pontok és a hajléktalan között, akkor megnövekszik az esély arra, hogy a nyomorszámban csökkenjen és a hajléktalan a teljes kiszolgáltatottságból egy kevésbé nélkülöző nyomorszámba emelkedjen. A kérdés az, hogy milyen széles körben tudják végezni nyomorenyhítő tevékenységüket a szociális intézmények, feladatuk-e a nyomor enyhítésén túl a polgári létbe való reintegrálás, és eleget tudnak-e tenni ennek.*” (MEZEI – SÁRLOS, 1995:40)

Irodalom

BÉNYEI, Z. – GURÁLY, Z. – GYŐRI, P. – MEZEI, GY. (1999). Tíz év után. Gyorsjelentés a fővárosi hajléktalanokról. *Esély*, 2000/1./62–95.

GYŐRI, P. (1990). Gyorsjelentés a hajléktalanságról Magyarországon. In.: *Társadalmi riport*, 430-446. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

GYŐRI, P. (2005). Hajléktalanok – a szavak és számok hálójában, *Beszélő*, 2005. március–április, Évfolyam 10, Szám 3.

GYŐRI, P. (szerk.) (2013). *Változó és változatlan arcú hajléktalanság. Otthontalanul... Tégy az emberért! 9.*, BMSZKI – Menhely Alapítvány, Budapest.

GYŐRI, P. – VIDA, J. (szerk.) (2016). *Dialógusok a hajléktalanságról. Otthontalanul... Tégy az emberért! 11.* BMSZKI – Menhely Alapítvány, Budapest,

GYURIS, T. (1991). III. sz. jelentés a Menhely Alapítvány kuratóriuma számára. (kézirat)

MEZEI, GY. – SARLÓS, K. (1995). Nyomorskála. Terem a nyomor füzetek 1., Léthatáron Alapítvány, Budapest.

MOLNÁR, D. L. – GYURIS, T. – SZÁNTÓ, R. (1992). Hajléktalanok. In.: *Család, gyermek, ifjúság*, 1992/1. 47–56.

NAGY, GY. (1990). A kihordási idő. Az Újpesti Családsegítő Központ menhelyének működése. (kézirat)

OROSS, J. (1991). Itthontalanul. A hajléktalanok budapesti rehabilitációs otthonáról. Országos Alkohológiai Intézet, Budapest.

Internetes forrás:

HKA (2022). Hajléktalanokért Közalapítvány, Beszámoló a 2022. évi tevékenységről. <http://hajlekot.hu/>, <http://hajlekot.hu/index.php/rsztop/adatszolgaltatas>

KSH (2022). Helyzetkép. A háztartások életszínvonala. <https://ksh.hu/s/helyzetkep-2022/#/kiadvany/a-haztartasok-eletszinvonala/a-havi-szegenysegi-kuszob>

RSZTOP-3.1.1.-16 (2015). Felhívás a közterületen élő személyek étkeztetésének megvalósítására és kísérő szolgáltatások nyújtására. <https://archive.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=1097367>